сліджуваних структурах явище сегментації як експресивний прийом реалізовується у двох різновидах: як репризa (сегмент перебуває у препозиції щодо постсегментного компонента) й антеципація (сегмент знаходиться у постпозиції). Залежно від позиції компонентів сегментованої конструкції розмежовують два типи антеципації: а) ремо-темна послідовність і б) темо-ремне розташування елементів, відповідно розкриваючи протилежні тенденції експресивності – очікуване та раптовість.

Ключові слова: актуальне членування, комунікативний суб'єкт, комунікативний предикат, репризa, антеципація.

Бакун Ольга. Позиционные варианты сегментированных конструкций в современном английском языке. В статье рассматривается проблема разграничения структурных моделей сегментированных высказываний в современном английском языке в аспекте их тема-рематического членения; сегментированная конструкция как единица коммуникативно-синтаксического уровня разделяется на две части: коммуникативный субъект (тему) и коммуникативный предикат (рему), который выступает главной коммуникативной целью высказывания. Зависимо от позиции сегмента в исследуемых структурах явление сегментации как экспрессивный прием реализуется в двух разновидностях: как репризa (сегмент расположен в препозиции к постсегментному компоненту) и антеципация (сегмент расположен в постпозиции). Зависимо от позиции компонентов сегментированного высказывания выделяют два вида антеципации: а) ремо-тематическое и б) темо-рематическое размещение элементов, раскрывая разные тенденции экспрессивности – ожидаемое и внезапность.

Ключевые слова: актуальное членение, коммуникативный субъект, коммуникативный предикат, репризa, антеципация.

УДК 821.162.1 – 32.09 : 811.162.1' 373

Юлія Васейко

ВЕРБАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ ЖІНКИ В ОПОВІДАННЯХ ЯНУША ВИШНЕВСЬКОГО

У статті досліджено структурно-семантичні особливості вербального портрета жінки в оповіданнях популярного сучасного польського письменника Януша Вишневського. Для аналізу взято твори «Wirtualność», «Wyspa kobiet», «Zawiść», «Ból opóźniony», «Rytuały», котрі уможливлюють різнобічне вивчення смислового наповнення концепту «kobieta», оскільки презентують несхожі людські долі – щасливу в сімейному житті жінку; заміжню жінку, зраджену чоловіком; самотню жінку; коханку. Зібраний ілюстративний матеріал дав змогу визначити

© *Васейко Ю., 2014*

словесні одиниці, що генерують появу основних предметно-логічних й насамперед емоційних інформаційних секторів семантичного поля «kobieta», стають джерелом конотативних відомостей, формують індивідуально-авторську модальність; описати роль соматичної та вестиальної лексики, темпоральних і локативних ідентифікаторів у створенні периферійних сегментів концепту «жінка»; схарактеризувати значення дієслів, прикметників, дієприкметників, іменників, що акумулюють у своїй смисловій структурі інформацію про почуття, емоції, різні психологічні стани і под., у формуванні семантичного ядра вербального образу героїнь.

Ключові слова: концепт, вербальний портрет, авторська модальність, структурно-семантичні особливості словесного образу, лексеми на означення психологічних станів, емоцій.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед сучасних польських письменників вирізняється постать Януша Вишневського. Популярність його романів, оповідань не означена кордонами чи то Польщі, де народився автор, чи Німеччини, де зараз проживає. Твори майстра слова читають далеко за межами цих країн, адже митець порушує теми, близькі сучасному реципієнтові. Вони, що не віддалені темпорально, здебільшого позбавлені національної маркованості, є універсальними, позаяк висвітлюють різні боки внутрішнього світу людини, її чуттєвості крізь призму реалій XXI століття – Інтернет, цейтнот, космополітизм і под.

У героях літературних текстів польського прозаїка впізнаємо наших близьких, друзів, колег, сусідів і, зрештою, самих себе. Незважаючи на те, як виглядаємо, де живемо, вчимося, працюємо, вродливих чи звичайних, багатих або бідних, освічених чи ні, усіх нас, таких відмінних зовнішньо, об’єднує бажання кохати і бути коханими, інакше кажучи, страх перед самотністю, прагнення зустріти свою другу половину.

Художня майстерність Януша Вишневського, тематичне багатство його оповідань, природно, зацікавили не тільки читачів, але й науковців, котрі у своїх розвідках намагаються схарактеризувати творчу манеру митця, визначити особливості його індивідуально-авторської картини світу, де один із центральних сегментів формує концепт «kobieta». Для адекватної перцепції згаданої категорії необхідно вивчити специфіку мистецької презентації письменником у його творах жіночих персонажів. Оскільки літературний портрет за своєю естетичною структурою є складним явищем, що не зводиться до досягнення зовнішньої подібності копії та оригіналу, адже в ньому

специфічними засобами досягається художнє пізнання людини [1, с. 12], через аналіз лінгвальних образів героїнь Януша Вишневського ми маємо нагоду глибше збагнути внутрішній світ не тільки самого митця, але й сучасної жінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання словесного портрета персонажа не є новим у філологічній науці, адже вивчалося як літературознавцями, так і лінгвістами. В. С. Барахов описав джерела, поетику формування літературного портрета [1]. Н. В. Бохун схарактеризувала мовні засоби створення образу героя у творах іспанських письменників XIX століття [2]. О. Монастирська проаналізувала постать жінки в системі куртуазного етикету провансальських трубадурів [3]. М. Г. Уртмінцева дослідила портрет у російській літературі другої половини XIX ст. [4]. Проте бракує опису мовностилістичних особливостей жіночих образів сучасної польської прози, а саме оповідань Януша Вишневського, котрі відзначає надзвичайно тонкий психологізм. Через аналіз вербального портрета, а саме вивчення лінгвальних засобів, які використовує митець для відтворення зовнішнього та внутрішнього світів героїні, ми не тільки можемо адекватно й повноцінно сприйняти концептуальність твору, але й пізнати специфіку індивідуально-авторської перцепції людини.

Мета і завдання статті. Семантична структура жіночих образів у сучасній польській прозі дотепер не ставала предметом окремого філологічного дослідження, що й зумовлює актуальність нашої розвідки, метою котрої є вивчення мовностилістичних особливостей створення портрета персонажа в оповіданнях Януша Вишневського. Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань, як визначення найбільш продуктивних вербальних одиниць, що генерують появу основних предметно-логічних та насамперед емоційних інформаційних секторів семантичного поля «kobieta», стають джерелом конотативних відомостей, окреслення їхньої роль у формуванні авторської модальності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Жінка – матір, дружина, сестра, донька, коханка, подруга і под. – здебільшого є семантичним центром фактульного та концептуального рівнів оповідань Я. Вишневського. Власне її внутрішні переживання й відчуття, викликані різними обставинами (зрада коханої людини, самотність, щасливе подружнє життя і т.д.), цікавлять письменника, котрий намагається не просто їх описати, а

виявити причини, передбачити наслідки, аби читач зміг сприйняти, зрозуміти героїню, а через її душевний світ – збагнути значення взаємного кохання для самореалізації особистості. Слід зауважити, що палітра жіночих образів Я. Вишневського дуже широка. Наше дослідження ми будуємо на основі матеріалу з оповідань «Wirtualność», «Wyspa kobiet», «Zawiść», «Ból opóźniony», «Rytuały» [5]. Названі твори вибрані не випадково, адже дають змогу різнобічно вивчити семантичне наповнення концепту «kobieta», оскільки презентують несхожі долі героїнь:

1) щаслива у подружньому житті;
2) зраджена чоловіком;
3) самотня;
4) коханка.

Традиційно поняття «портрет» акумулює інформацію про вигляд, невербальну поведінку та внутрішній світ персонажа. Польський письменник уникає такої схеми. Його не цікавить зовнішня оболонка жінки. Смисловим центром для майстра слова виступає її емоційний світ, чуттєвий компонент особистісного космосу. Автор відходить від звичних принципів творення образу. Ми спорадично натрапляємо на опис обличчя, фігури, одягу, жестів, міміки, тембру голосу, манери говоріння, соціального та матеріального життя – характеристик зовнішності, кінетичних властивостей, мовлення, професійних ідентифікаторів. Натомість Януш Вишневський акцентує природу, вдачу, натуру, динаміку думок, почуттів, вчинків і переживань своїх героїнь. Необхідно зауважити, що такий прийом побудови портрета персонажа письменник використовує як для змалювання щасливої жіночої долі, так і для драматичної, сповненої болем, стражданнями.

Семантичне поле концепту «kobieta» в оповіданнях польського письменника має багатосекторну структуру, периферію котрої формують предметно-логічні ланцюги, збудовані за участю соматичної і вестиальної лексики. Зовнішній вигляд героїнь представлений фрагментарно. Подекуди такий опис взагалі відсутній. Спорадично вжиті соматеми *plecy, uda, piersi* («Wirtualność») здебільшого не мають жодних додаткових характеристик, просто є переліком частин тіла. З епітетів фіксуємо типові, що вказують на традиційні означення бажаних жіночих форм і рис: *kobiety o twarzy dziecka, z* ***ogromnymi*** *oczami i* ***dużymi*** *piersiami* («Ból opóźniony»). Така байдужість до зовнішніх кшталтів не є випадковою. Письменник прозоро демонструє своє-

му читачеві авторську модальність у ставленні до жінки, котра для нього не асоціюється з фізичним сприйняттям, натомість – з духовним: *wcale nie chodzi mi o orgazmy... Chodzi o zespolenie dusz* («Wyspa kobiet»).

Вестиальна лексика теж трапляється нерегулярно й позбавлена будь-яких додаткових означень – *wsuwałeś dłonie pod* ***bluzkę*** *lub* ***suknię*** («Wirtualność»). Проте натрапляємо на приклади вживання номенів одягу та взуття, котрі акумулюють певну фонову інформацію. *Biała suknia uszyta ze spadochronu* («Rytuały») є джерелом часових відомостей, позаяк підказує реципієнтові, що події відбуваються після війни, коли парашутне полотно було єдиним доступним матеріалом для весільного вбрання.

Темпоральні та локативні ідентифікатори здебільшого функціонують на периферії семантичного поля концепту «kobieta». Наприклад, вербальні конструкції *w listopadzie, ponad dwa lata temu, wczoraj, jutro, w sierpniu, pięć lat temu, rano, przed śniadaniem* вказують на час перебігу тих чи тих подій у житті героїнь. Проте фіксуємо одиниці з темпоральною семантикою, котрі мають особливе смислове навантаження. В оповіданні *«Ból opóźniony»* жінка чітко вказує дату, коли її світ розсипався на шматочки*:* ***dwa lata i dwanaście dni temu*** *mój mąż oznajmił mi, że jego kochanka urodzi mu syna.*

Власні назви на означення місця подій трапляються дуже рідко, проте містять певну конотативну інформацію, будучи другорядними елементами у змістовій організації, вони необхідні для формування підтексту, вертикальної площини. Топоніми *Białogóra* і *Warszawa* («Wirtualność») не є випадковими онімами, адже перший – це *jej ulubione miejsce*, тобто номен, що генерує появу додаткового матеріалу про вподобання героїні – *morze, słońce, plaża, muszla*, натомість другий асоціюється з негативом, адже столицю Польщі жінка *nie znosi*. Острів *Male* («Wyspa kobiet») теж має особливе значення для *Madame* – земля, створена Богом *tylko dla siebie*, стала місцем зустрічі з коханням усього життя, де *się wszystko zaczęło*. Вказівка на місто народження – *Kołobrzeg* – героїні оповідання «Rytuały» виступає джерелом конотативних відомостей історичного характеру, котрі є необхідними для розуміння, чому *niemiecka ewangeliczka* була звідти *wypędzona przeciągiem historii*. Автор розраховує на читача, у тезаурусі якого є інформація про події другої світової війни, а саме битву за Колобжег, що закінчилася 18 березня 1945 року перемогою

1 Армії польського війська та радянських солдат. Топоніми *Monachium, Szwajcaria, Lozannie* не несуть концептуального навантаження, адже називають місця зустрічей, проживання, праці. Проте онім *Polska* має символічне значення. Його семантика виходить за межі назви країни, це те, що єднає двох закоханих: *odkryli, że krajem, który poprzez życiorys ich łączy, jest* ***Polska*****.**

Ономастичний простір оповідань Януша Вишневського також досить бідний на власні назви людей. Фіксуємо лише імена головних героїнь: *Ania* («Wirtualność»)*, Elżbieta* («Zawiść»). Другорядні жіночі образи, за нечисленними винятками *(siostra Natalia* («Zawiść»)*)*, не мають анропонімічних характеристик – *Madame* («Wyspa kobiet»), *bratowa, kuzynka,* («Zawiść»), *kochanka, kolejna dziewczyna, kobieta* («Ból opóźniony»), *ona, profesorka* («Rytuały»).

Про вік, професійну діяльність персонажів письменник згадує досить скупо, тільки за умови, що ця інформація є необхідною для декодування емоційного стану жінки або правильної мотивації її вчинків. Лише вільна у своїх почуттях, щаслива в коханні, така, що живе понад усталеними стереотипами і нормами, *poważna profesorka konserwatorium muzycznego w Lozannie* могла дозволити собі *ukraść choinkę*, впасти в дитинство, змінюючи *kolor wełnianych skarpetek na nogach pluszowej owcy na balkonie ich domu* («Rytuały»). Героїня оповідання «Ból opóźniony» вказує свій вік (*ponad czterdzieście pięć lat*), бо вважає, що це час зрад, болю, позаяк *kochanki zdarzają się także najczęściej mężom kobiet w tym wieku*. Автор також повідомляє, що жінка працює лікарем: *sama jestem lekarzem*. Проте не тільки обставина перебування в її медичному закладі коханки чоловіка з новонародженим малям підштовхує письменника вказати професію героїні. Причини презентації такої інформації значно глибші – лікар знає, як побороти біль тіла пацієнтів, проте не може вилікувати власної душі. Іменники на означення професій, числівники – віку жінок не є випадковими у значеннєвій структурі поля «kobieta», вони несуть важливе смислове навантаження.

Фокусом семантичного поля лексеми «жінка» виступають предметно-логічні відомості про внутрішній стан героїні – її душу. У творах Я. Вишневського домінантною емоцією є **кохання**. Саме **miłość** формує центральний сегмент структурної будови концепту, у котрому фіксуємо сектори, підпорядковані ядру і різняться забарвленням – нейтральні, позитивні, негативні. Письменник усвідомлює – одно-

значної перцепції кохання не існує, тому й намагається описати різні його прояви.

Серед мовних одиниць, котрі формують смислове наповнення категорії «miłość», найвищу продуктивність виявляють дієслова на означення стану, дещо меншу – прикметники та іменники з емоційним значеннєвим компонентом.

Однією з найбільш вживаних є лексема *chcieć*. Предметом бажання жінки рідко стають одиниці матеріального світу: *chciałabym mieć więcej butów* («Wirtualność»). Здебільшого йдеться про внутрішню потребу щось збагнути, очікування здійснення певних вчинків, прояву емоцій з боку чоловіка: *chciałam.... abyś zniknął raz na zawsze; bardzo chciałam się tego dowiedzieć; chciałabym mieć więcej seksu* («Wirtualność»). Для вказівки на силу прагнення автор використовує слово *bardzo: bardzo chciałam, abyś był mi droższy* («Wirtualność»).

Часто фіксуємо синонімічний ланцюг *lubić – uwielbiać – kochać – pragnąć*, що є свідченням пристрасного характеру жінки, здатної переживати різні за інтенсивністю прояву й відчуття емоції як до елементів предметного світу, так і живого, передусім духовного: ***lubię*** *orientalną restaurację;* ***uwielbiam*** *czarne koty;* ***nie pragnę*** *już niczego więcej, jak tylko podeptać i roztopić te płatki* («Wirtualność»).

Високою продуктивністю характеризується антонімічний ряд *nie lubić – nienawidzić – nie znosić*: ***nienawidzę*** *Internetu; zaczęłam Cię* ***nienawidzić;*** ***nie znoszę*** *śledzi w śmietanie* («Wirtualność»)*;* ***nienawidzi*** *świąt Bożego Narodzenia* («Zawiść»).

Складність, глибинність жіночої натури, у котрій триває вічна боротьба між плюсом і мінусом, позитивом й негативом, письменник тонко передає, послуговуючись антиномічними парами дієслів: *wcale* ***nie życzy*** *«dalszych sukcesów» kuzynce –* ***cieszy się*** *każdym sukcesem kuzynki; wcale także* ***nie życzy*** *«nowych wyzwań» swojej młodszej siostrze Natalii –* ***podziwia*** *Natalię;* ***nienawdzi*** *świąt –* ***cieszy się*** *na to, co wydarzy się o północy* («Zawiść»).

Змістова структура оповідань, а саме їхній тонкий психологізм, зумовлює функціонування дієслів, що передають емоційний стан героїні. Часто йдеться про надзвичайно сильні відчуття, котрі межують із болем, асоціюються з духовною смертю: *katowałam się, nienawidzę, pogardzam, umarła, zazdrościła, płakać, poraniłam się.*

Серед прикметників і дієприкметників функціонують традиційні означення закоханості (*zakochana* («Wirtualność»)), епітети, котрі тонко передають внутрішній світ персонажа, який залежить здебільшого

від обставин, що мають місце в особистому (чуттєвому) житті. Вербальний образ Elżbiety з оповідання «Zawiść» автор вибудовує на характеристиках складного психологічного стану героїні, котра *jest chora. Chora na zawiść*. Саме відчуття заздрості, домінантне в житті дівчини, зумовлює, що почувається вона *udręczona, nieszczęśliwa*. Через зраду коханого чоловіка героїня оповідання «Ból opóźniony» є *zapłakana*, а її душа *amputowana.*

Продуктивними одиницями, котрі беруть активну участь у формуванні словесного образу жінки в оповіданнях Януша Вишневського, є іменники на означення емоцій, психологічних станів. Центральною для узагальненого портрету виступає лексема **miłość.** Проте її смислове наповнення різниться залежно від наявності чи відсутності в житті персонажа цього почуття. Для щасливої у коханні *miłość* співвідноситься з такими поняттями, станами, емоціями, як *szczęście, śpiew kolęd, marzenia, nie rozczarować* («Rytuały»). *Zazdrość, współczucie, ból, łzy, strach, kłamstwo, poniżenie* («Ból opóźniony») супроводжують кохання зрадженої, самотньої жінки.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отож, байдужість Януша Вишневського до фізичного вигляду, соціального статусу своїх героїнь допомагає читачеві пізнати індивідуально-авторську ієрархію людських цінностей, де тілесне займає нижчі сходинки, бо на вершині – душа і почуття. «Kobieta» для письменника – це космос, збудований за принципом протиставлення: вірність – зрада, щастя – біль, дружина – коханка, кохати – ненавидіти; це система антагоністичних емоцій, боротьба котрих веде до самознищення, *amputacji duszy* або ж до звичайного жіночого щастя – бути коханою і кохати, тобто *zespolenia dusz*.

Подальшою перспективою дослідження є вивчення структурно-семантичних особливостей вербальних портретів героїнь романів Януша Вишневського. Багатше інформаційне поле фактуального рівня таких творів, як «Bikini», «S@motność w sieci», «Los powtórzony» та ін. дасть змогу в повному обсязі прослідкувати еволюцію образів.

Джерела та література

1. Барахов В. С. Литературный портрет (Истоки, поэтика, жанр) / В. С. Барахов. – Ленинград : Изд-во «Наука». Ленинградское отделение, 1985. – 312, [12] с.
2. Бохун Н. В. Лінгвальні засоби створення портрета персонажа в творах іспанських письменників XIX століття / Н. В. Бохун // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць] / М-во освіти і

науки України, Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 40–44.
3. Монастирська О. Образ жінки в системі куртуазного етикету провансальських трубадурів / О. Монастирська // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – Львів, 2009. – Вип.16. – С. 135–149.
4. Уртминцева М. Г. Литературный портрет в русской литературе второй половины XIX века. Генезис. Поэтика. Жанр / М. Г. Уртминцева. – Новгород : Изд-во ННГУ, 2005. – 232 с.
5. Wiśniewski Janusz L. Sceny z życia za ścianą / Janusz L. Wiśniewski. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2008. – 112 s.

Васейко Юлия. Вербальный портрет женщины в рассказах Януша Вишневского. В статье изучены структурно-семантические особенности вербального портрета женщины в рассказах известного современного польского писателя Януша Вишневского. Для анализа был использован материал из таких произведений, как «Wirtualność», «Wyspa kobiet», «Zawiść», «Ból opóźniony», «Rytuały», представляющих совершенно разные человеческие судьбы – счастливую в семейной жизни женщину; женщину, которой изменяет муж; одинокую женщину; любовницу. Собранный материал позволил определить словесные единицы, которые генерируют появление основных предметно-логических и в первую очередь эмоциональных информационных секторов семантического поля «kobieta», становятся источником коннотативных сведений, формируют авторскую модальность; описать роль соматической и вестиальной лексика, темпоральных и локативных идентификаторов в формировании периферийных сегментов концепта «женщина»; охарактеризировать значение глаголов, прилагательных, причастий, имен существительных, которые аккумулируют в своей смысловой структуре информацию о чувствах, эмоциях, разных психологических состояниях, в создании семантического ядра вербального образа героинь.

Ключевые слова: концепт, вербальный портрет, авторская модальность, структурно-семантические особенности словесного образа, лексемы на определение психологических состояний, эмоций.

Vaseiko Yulia. Female verbal portrait in Yanush Vishnevsky's stories. Structural and semantic features of female verbal portrait in the stories of well know modern Polish writer Yanush Vishnevsky were analysed in the article. Material for analyze was taken from such popular all over the world words of art as «Wirtualność», «Wyspa kobiet», «Zawiść», «Ból opóźniony», «Rytuały», where different types of women's destiny were represented – happy woman in family life; unhappy woman in family life; single woman; mistress. Material that was gathered during investigation allowed to determinate the main verbal units which took part in the process of forming of basic logical and emotional informative sectors of the semantic field «woman», created extra information about women's emotions and feelings, attitude to life, formed author's modality, his own linguistic picture of reality; to explore the role of somatic words, temporal and locative identifiers in forming of peripheral

segments of concept «woman»; to analyse the value of verbs, adjectives, participles, nouns with semantic about sense, emotions, different psychological states, in creation of semantic centre of female verbal portrait.

Key words: concept, verbal portrait, author's modality, structural and semantic features of verbal portrait, lexemes with semantic about sense, emotions.

УДК 811.161.2'373.611

Євгенія Волянська

МОРФОНОЛОГІЧНІ ПОЗИЦІЇ В НОВИХ СЛОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто різні погляди мовознавців щодо опису модифікацій фонемного складу морфем, виокремлено закономірності морфонологічних альтернацій у нових словах української мови, проаналізовано морфонологічні позиції в нових лексичних одиницях, з'ясовано закономірні/незакономірні морфонологічні позиції в нових словах відповідно до норм сучасної української літературної мови, виявлено особливості у творенні загальномовних нових слів та авторських новотворів (оказіоналізмів), визначено специфіку їхнього функціонування в сучасній українській мові, схарактеризовано засоби творення нових лексем сучасної української мови та їхній вплив на морфонологічні позиції в цих словах, виокремлено характерні морфонологічні позиції в нових словах відповідно до їхньої частиномовної належності.

Ключові слова: морфонологічні закономірності, морфонологічна позиція, консонантні альтернації, позиція палаталізації/депалаталізації, зміна фонем, поняття субморфа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Словотвірна морфонологія нових слів є перспективною ділянкою наукової роботи. Останнім часом в україністиці увагу мовознавців привертає вивчення словотвірної та словозмінної морфонології, зокрема на матеріалі відіменникових, віддієслівних, відприкметникових похідних одиниць (М. В. Кравченко, І. В. Козленко, Л. І. Комарова, Л. О. Кондакова, М. Ю. Федурко, І. М. Демешко, Г. В. Пристай, Г. М. Потапова та ін.). Актуальність зумовлена відсутністю системного дослідження описової морфонології нових слів української мови.

© *Волянська Є., 2014*